

DVORCI U POPOVAČI - SJEDIŠTE NEGDAŠNJEG POSJEDA MOSLAVINA

Popovači, kao mjestu između Moslavačke gore i Lonjskoga polja, prepoznatljivost i povijesno značenje daje sklop nekadašnjega vlastelinskoga sjedišta, poznatoga pod imenom Moslavina. Od sredine 19. stoljeća naziv Moslavina počinje se koristiti i kao zemljopisni pojam za područje omeđeno na istoku rijekom Ilovom, na jugu i zapadu rijekom Lonjom, a na sjeveru rijekom Česmom, unutar kojih se nalazi Moslavačka gora. Ime Moslavina u ovom se tekstu koristi u tradicijskom značenju, tj. kao ime za posjed, vlastelinstvo i njegovo sjedište, koje se danas nalazi u Popovači.

Grb grofova Erdödy

O podrijetlu imena Moslavina (u mađarskoj verziji - Monoszló) postoje različite pretpostavke. Jedna je od njih da ime potječe od Mojslava, člana hrvatskoga plemena Beloša, koji je bio jedan od najranijih vlasnika na tom području što je pripadalo čazmanskoj župi. Neki izvode ime iz imena Moslavačka gora, u latinskoj verziji Mons Claudius. Latinsko ime Moslavačke gore, koje je stoljećima bilo u upotrebi, neki povezuju s rimskim carem Klaudijem II. koji je u tome kraju navodno dao posaditi vinovu lozu, a drugi s riječi claudere (zatvoriti), koji Mons Claudius

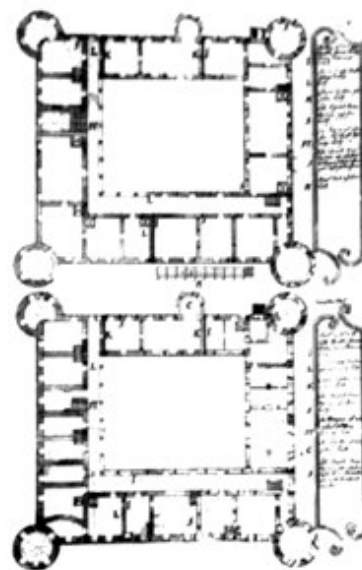
CASTLES IN POPOVAČA AT THE SITE OF THE FORMER MOSLAVINA MANOR

The Moslavina manor had been owned for centuries by Erdödy counts, a noble family that had large estates in both Hungary and Croatia. This family is also significant for the history of Croatia because of its successes during the wars with Turks, and as it gave as many as seven Croatian viceroys. Three castles, spaced very closely together, were built in Popovača, at the site of the former Moslavina manor. The first and the biggest one was built in the mid 18th century, the intermediate one was erected in the early 19th century and the small castle was built in the mid 19th century. The small castle, which is also called the hunting castle, was thoroughly renovated in the mid twentieth century. There were no parks on the manor and so the castles were surrounded by outhouses, gardens, orchards and vineyards. Over the past half century the castles have provided accommodation to a psychiatric hospital next to which several outhouses have been built, as well as a park. The castles and the park are currently in a relatively poor state of repair.

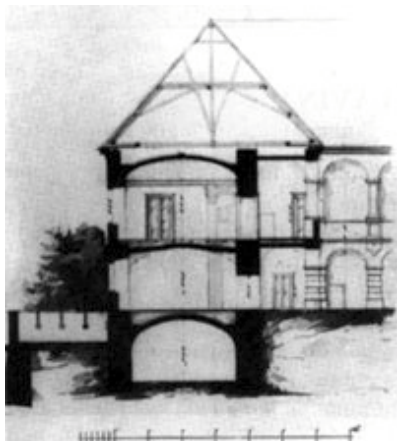
prevode kao Zaprta gora. U srednjem je vijeku Moslavačka gora bila sa svih strana okružena (zatvorena, zaprta) brojnim utvdama, danas arheološkim lokalitetima: Bršljanovac, Garić, Gračenica, Jelengrad, Klis (kod Oštrog zida), Košuta-grad, Kutinec-grad, Mala Gradina, Moslavina, Paklenička gradina, Plovdin, Podgrađe (k.o. Ruškovića), Stupna, Uelika Gradina i dr.

Vlastelinstvo Moslavinu stoljećima su posjedovali grofovi Erdödy, koji su u pridjevku svoga prezimena nosili ime Moslavine. Znak je to da je ta ugledna i moćna obitelj smatrala Moslavinu svojim obiteljskim sijelom u Hrvatskoj. U Mađarskoj je to bila utvrda i vlastelinstvo Monyorókerék. Erdödyji su posjedovali Moslavinu od 1493. do 1887. godine, s prekidom od 1545. do 1591., kada je bila pod turskom vlašću. Tri i pol stoljeća bila je Moslavina u posjedu obitelji Erdödy, koju ćemo podrobnije upoznati poslije. Do 1492. i od 1887. godine mijenjali su se gospodari Moslavine. Kao najstariji vlasnik Moslavine spominje se župan Makarije kojemu je taj posjed darovao ugarsko-hrvatski kralj Bela III. (vladao 1172.-1196.). U vlasništvu Makari-

jeve obitelji, koja je izgradila grad Moslavinu, ostao je posjed do kraja 13. stoljeća, kada se spominje ime Mojslava. Postavši banom, Ivan Babonić iz roda blagajskih knezova, dobio je 1316. grad Moslavinu. Tijekom 13. i 14. stoljeća bit će Moslavina u posjedu Babonića, kojih su članovi, uz knezove bibrirske, imali važnu ulogu u političkom životu srednjovjekovne Hrvatske. Od kraja 14. do

Plan dvorca I. iz 1742.

Presjek dvorca I. iz 1851. Autor: G. Reitz

kraja 15. stoljeća vlasnici su Moslavine Čupori Moslavački, kojih je rod izumro 1492. sa Stjepanom koji je oporukom ostavio tri sela pavlinskom samostanu pod Garićem. Istodobno, ugarsko-hrvatski kralj Vladislav II., koji je naslijedio kralja Matijaša Korvina, darovao je 1493. godine sva imanja obitelji Čupor - Tomi I. Bakaču (Bakocs), njegovoj braći i nećacima. Ta je darovnica obuhvaćala 75 naselja (posjeda), među kojima su bili i utvrđeni gradovi Jelengrad, Moslavina-grad i Podgrađe (Varallya). Ti su se posjedi nalazili u Križevačkoj i Zagrebačkoj županiji. Danas te prostore nazivamo Moslavinom i Sisačkom Posavinom. Toma Bakač, čiji će nasljednici nakon 1511. godine uzeti novo prezime Erdödy, bio je tada visoki crkveni i državni dužnosnik Ugarske. Nakon pola stoljeća posjedovanja tvrđave Moslavina, Erdödyji su je morali napustiti i ustupiti Turcima. Učinili su to bez borbe 1545. godine. Nakon 1565. Turci su nakratko u tvrđavi Moslavina smjestili sjedište sandžaka, pošto su ga povukli iz Čazme i prije nego što će ga preseliti u Pakrac i Cernik. Hrvatski ban Toma II. Erdödy uspio je 15. kolovoza 1591., nakon tri dana opsade Moslavine, osloboditi obiteljsko sijelo i otjerati Turke. Tek su tada počele teškoće za obitelj Erdödy, koje su trajale cijelo jedno stoljeće, do kraja 17. stoljeća, kada je cijela Slavonija bila oslobođena od Turaka.

Bečki je dvor pokušavao oteti Erdödyjima Moslavinu, ali bezuspješno. Erdödyji nisu imali nikakve koristi od Moslavine cijelo 17. stoljeće, jer je to bila pusta i nenaseljena zemlja koje su se stanovnici raselili prilikom turskih osvajanja. Prva polovica 18. stoljeća prošla je u naseljavanju te ustrojavanju i jačanju gospoštije, a u drugoj polovici 18. stoljeća gradi se nov veliki dvorac kao sjedište moslavačkoga vlastelinstva, zatim poštanska cesta (Božjakovina, Križ, Popovača, Kutina ...) i prve manufakture sukna na rječici Jelenka (1780. god.).

Posjed Moslavina (ulje na platnu, 1837.). Autor: Aleksandar Erdödy

Druga polovica 18. i prva polovica 19. stoljeća doba je najvećega uspona posjeda za vladavine grofova Erdödy. Oni će posjedovati dvorac vjerojatno do sedamdesetih godina 19. stoljeća, kada je Ivan Nepomuk III. grof Erdödy (1794.-1879.) prodao Moslavinu, a brojne umjetnine i obiteljski stari namještaj prenio u Bajnske Dvore kod Varaždina. Od sedamdesetih i osobito osamdesetih godina 19. stoljeća, veliko moslavačko imanje dijeli se i prodaje te često mijenja vlasnike. Do Prvog svjetskog rata u gruntnim je knjigama upisano nekoliko stotina vlasnika pojedinih dijelova moslavačkoga dobra. Kao vlasnici pojavljuju se brojne osobe iz tadašnje k.u.k. Monarhije, ali i stranci iz

zapadne Europe, te zemljišne zajednice, kućne zadruge i banke. Navest ćemo samo neka imena (u zagradama je navedena godina upisa vlasništva u vlastovnici): Ljudevit grof Erdödy (1852.), Louis grof Erdödy (1865.), Aleksandar grof Erdödy (1876.), Max Lustig i Melanie Brix (1880.), J. Špišić (1883.), *Societe française des matériaux agricultural* (1884.), Ferdinand Kallay (1884.), Josip barun Rothenthal (1884.), Horner (1885.), Louis grof Vasquez de Molin, Vilim Egersdorfer, grof Jančević iz Cabune (1887.), Artur grof

Berchtold (1889.) i dr. Dvorac i dio imanja od 12.514 jutara kupila je 1910. godine budimpeštanska banka *Domänen und Terrain Bank Aktien Gesellschaft*. Od tada banka je rasprodavala posjed. Veći dio šuma (3.170,11 ha) kupila je francuska tvrtka iz Pariza *Carrel Fouche et comp.*, a od nje društvo s francuskim kapitalom *Šumsko dioničko društvo Moslavina* iz Popovače. Kao vlasnici dvoraca i dijela vlastelinskoga dobra u Popovači posljednjih godina Prvog svjetskog rata pojavljuju se: belgijski poslanik u Beču Leon conte Doret, Marko grof Bombelles iz Opeke (Vinice) pokraj Varaždina, Miroslav grof Kulmer (1917.), odvjetnik dr. Đuro Janeković iz Zagreba (od

1918.) i drugi. Od početka Prvoga svjetskog rata u dvorcima su bili smješteni ranjenici, ratni invalidi i prognano pučanstvo iz Bosne i Srbije. Nakon rata otvara se u najvećem dvorcu škola za slijepe (1919.-1924.), zatim se dvorci koriste kao Centralni invalidski dom (1924.-1933.), da bi 1933. godine dr. Ivan Barbot počeo u dvorcima nekadašnjega moslavačkoga vlastelinstva osnivati bolnicu za duševne bolesnike, koja se tu nalazi do danas.

U prvoj polovici 16. stoljeća, do turskih upada i pljački, koji su bili osobito česti od 1538. godine, gospoštija Moslavina bila je najveća u tadašnjoj Križevačkoj županiji. Gospoštija je 1543. godine imala 440 kmetskih dimova što znači četiri do šest tisuća podložnika (kmetova). Kako su upadi Turaka bili sve učestaliji, pučanstvo je u velikom broju napuštalo svoje domove i gospoštiju odlazeći u sjevernije krajeve. Brojne obitelji naselile su se na vlastelinstvu Erdödyja u Moyorókeréku (njemački Eberau, gradišćanski Eberava) u zapadnoj Ugarskoj, u istočnoj Austriji (Gradišću ili Burgenlandu), sjeverno od Bratislave, ali i u sigurnijim sjeverozapadnim dijelovima Hrvatske. Do 1545. godine cijela je moslavačka gospoštija bila već pusta, bez pučanstva. Nakon odlaska Turaka, tijekom 17. i 18. stoljeća Erdödyji su ulagali velike napore da vlastelinstvo nasele

podložnicima. Najprije je doseljeno pučanstvo iz Erdödyjeve Sisačke Posavine, iz krajeva zapadno od rijeke Lonje, te iz Kalničkoga prigorja i iz varaždinskoga kraja, a zatim iz Turopolja i Kravarskih gorica. Nova gospoštija, nakon izгона Turaka, drukčija je od one iz predturskoga doba. Prije Turaka, na moslavačkom su se posjedu uz tvrđavu nalazili: župna crkva sv. Tome, trg, bolnica i podgrađe (naselje). Nakon odlaska Turaka postojala je samo porušena tvrđava. Na vlastelinstvu je 1848. godine bilo 135 selišta. Početkom 20. stoljeća, kada je posjed Moslavina još bio cjelovit i u vlasništvu Artura grofa Berchtolda, zauzimao je površinu od 7185,08 hektara (12.514 jutara). Posjed su sačinjavale: oranice (830,87 ha), livade (503,70 ha), pašnjaci (880,33 ha), vrtovi (10,93 ha), vinogradi (40,82 ha), šume (4815,63 ha) i neplodno zemljište (112,80 ha). Na gospodarstvu su 1902. godine bila tri majura (Ludina, Ravnik i Moslavina) te ciglana, paromlin i dvije vodenice. Na vlastelinstvu se proizvodilo: pšenica, raž, repica, kukuruz, zob, sjeme djeteline, cikorija te kvalitetno crno i bijelo vino. Upravitelj imanja bio je tada Ivan Mučnjak.

Sjedište gospoštije bilo je još od srednjega vijeka utvrđeni feudalni grad Moslavina, izgrađen nakon provale Tatara u Hrvatsku, između 1242. i 1294. godine. Budući da su Erdödyjevi vojnici napustili utvrdu prije ulaska Turaka, grad je ostao neoštećen. Pošto je hrvatski ban Toma II. Erdödy protjerao Turke iz Moslavine 1591. godine, zapalio je i razorio staru djedovsku utvrdu kako ne bi opet bila cilj napada turske vojske. Budući da se oslobođenje Slavonije od Turaka još nije slutilo, a Turci su kanili obnoviti obližnji Jelengrad, Toma grof Erdödy i Hrvatski sabor razmišljali su o obnovi Moslavine. Osobito je to bilo potrebno nakon mira sklopljenoga s Turcima 1606., kada je Moslavina pripala Hrvatskoj i tako postala granična utvrda prema

Pogled s pjevališta na oltar dvorske kapele

Turskoj. Hrvatski sabor donosi 3. rujna 1608. odluku da Erdödyjevi kmetovi s gospoštija Želin i Novigrad sudjeluju u obnovi tvrđave Moslavina. Obnova je započela, ali nije nikada dovršena. Nikada pasve obnovljena, moslavačka utvrda stajala je sve do 1746. godine, kada je srušena, a materijal se upotrijebio za gradnju baroknoga dvorca kao novoga sjedišta gospoštije Moslavina grofova Erdödy. Od srednjovjekovne utvrde možemo danas pronaći samo ostatke pod zemljom na humku, pedesetak metara od sjeverozapadnoga pročelja najstarijega dvorca (dvorac I.).

U Popovači, na bivšem vlastelinstvom posjedu Moslavina, izgrađena su tri dvorca, koja su sačuvana do danas: 1. veliki (najstariji) dvorac, podignut 1746.-1754. godine (dvorac I.), 2. srednji dvorac, građen 1812.-1818. (1820.). godine (dvorac II.) i 3. mali (lovački) dvorac, izgrađen prije 1839. godine, a dograđen i arhitektonski preoblikovan 1938.-1941. godine (dvorac III.).

Arhitektonski i povijesno najvrjedniji i najzanimljiviji jest veliki dvorac (dvorac I.), koji je građen za Jurja te za braću Ladislava i Ludovika grofove Erdödy. Gradnju dvorca, započetoga oko 1746. godine, vodio je Matija Marković, upravitelj slavonskih i posavskih (Sisačka Posavina) dobara Jurja Erdödyja. Osim dvorca izgrađen je majur s brojnim zgrada-

Ulaz u dvorac I.

ma i vrtom. Kao radna snaga koristili su se kmetovi najstarijega brata Jurja, dok Ladislavovi i Ludovikovi podložnici nisu sudjelovali u gradnji. To, kao i mnoga druga opterećenja, bili su razlogom nezadovoljstava i pobuna Jurjevih podložnika. Pojediniosti o graditeljima i izgradnji još su neistražene. Priložen je dio grafičke dokumentacije iz 1742. godine koja je nastala prije izgradnje dvorca, ali dvorac nije izveden prema tim nacrtima. Nacrt iz 1851. godine, koji je potpisao G. Reitz, pokazuje današnje (izvedeno) stanje dvorca Moslavina.

Tloris je dvorca u obliku kvadrata sa stranicom od 46 metara i s unutrašnjim dvorištem veličine 23 x 23 metara. Tlocrt još odaje kasnorenensni odnosno ranobarokni predložak poznat pod imenom četverokrillnoga dvorca. Vanjska pročelja toga velikoga baroknoga dvorca imaju tri razine prizemlje, prvi i drugi kat), a dvorišna su pročelja jednokatna jer je prizemna razina zgrade posve zatrpana zemljom. Ulazno pročelje s portalom i prilaznim ubama ima petnaest, a bočna, također vanjska pročelja imaju 14 prozorskih otvora. Vanjska su pročelja u prizemlju oblikovana s rustikalnim horizontalnim plohamama, a na katu s pilastrima, između kojih se pojavljuje po jedan prozor. Dvorišna pročelja imaju po sedam prozorskih otvora. Izvorno su to bile otvorene kade četverokrillnoga hodnika, danas jasno uočljive, a poslije su zazidane s umetnutim prozorima. U sklopu dvorca, izbočena na sjeverozapadnom pročelju, nalazi se mala kapela, tlorisne površine oko 18 m², u koju se može ući iz prvoga drugoga kata. Usprkos promjeni namjene, tlocrtna zamisao dvorca nije bitno izmijenjena. Izgrađeno je nekoliko pregradnih zidova za potrebe bolnice, ali tloris iz 1851. godine nije bitno narušen. Usporedimo li taj izvedeni tlocrt s onim iz 1742., vidjet ćemo da se od ideje do ostvarenja mnogo toga promijenilo, ponajprije u arhitektonskoj i tlorisnoj zamisli. Projekt 1742. godine bio je odviše

Ulaz u dvorac II.

opterećen renesansno-ranobaroknom tradicijom, ali i zahtjevom za uporabnom i vlasničkom podjelom dvorca između tri brata, kako to dobro uočava na nacrtu. Nacrti iz sredine 18. stoljeća, u odnosu na izvedeno stanje, nude dvorac s kulama na uglovima, hodnik u unutrašnjem dvorištu u liku slova L, manji broj prostorija, stubišta na drugim mjestima, manji broj prozora i njihov nejednoličan ritam na pročelju te u cjelini nesimetričan tloris.

Ispred ulaznoga (jugoistočnoga) pročelja velikoga dvorca (dvorac I.), istodobno s njim podignuta je, na udaljenosti od 24 metra, prizemna dugačka zgrada koja je vjerojatno služila kao konjušnica, spremište za kočije i upravu gospositije. Ta zgrada,

Južno pročelje dvorca II.

duljine 68,65 metara, s tri rizalita, izmijenjena je u odnosu izvorno stanje: dograđen je kat i u cjelini je preoblikovana 1942. za potrebe bolnice, a u novije su vrijeme u prizemlju, na dvorišnoj strani, napravljene loše gradnje. Na glavnom pročelju te zgrade zabilježeno je doba gradnje i dogradnje: 1754. i 1942. godina.

Dvjestotinjak metara sjeverozapadno od velikoga dvorca (dvorac I.) nalazi tzv. srednji dvorac (dvorac II.), podignut u drugom desetljeću 19. stoljeća kao sjedište vlastelinske uprave. To je jednostavna kasnobarokno-klasicistička zgrada, koje je tloris u obliku plitkoga slova U. Dvorac nije doživio nikakve značajnije graditeljske izmjene. Njegovo glavno (južno) pročelje široko je 33,13 metara, a bočna su pročelja široka 15,62 m. Tlocrtna slika vrlo mu je jednostavna: po sredini prolazi hodnik iz kojega se ulazi u pet prostorija, okrenutih na glavno pročelje, a stubište i nekoliko malih pomoćnih prostorija nalaze se s druge strane hodnika, u bočnim krilima dvorca. Danas je u toj zgradi uprava bolnice.

Oko 125 metara zapadno od srednjega dvorca nalazi se treći, mali dvorac (dvorac III.), podignut prije 1839. godine, a dograđen stoljeće poslije. Budući da se u njemu nalazili vojni i lovački trofeji, u literaturi se on često naziva lovački dvorac.

Tri dvorca, majur i brojne pomoćne gospodarske zgrade te vrtovi, voćnjaci i vinogradi činili su velik arhitektonsko-agrikulturni sklop. Izostanak perivoja, a nazočnost navedenih prostora i sadržaja govori o vlastelinstvu Moslavini kao posjedu poglavito gospodarskoga značenja, a manje stambenoga i reprezentativnoga. Brojne građevine, ispremiježane s vrtovima, grupama stabala i travnjacima, činile su slikovit pastoralni ugođaj, vidljiv i na slikama Aleksandra grofa Erdödyja. Iako su se već osjećale brojne teškoće zbog ukidanja kmetsva, Moslavina je 1867. godine još uvijek bila dobro vođeno gospodar-

stvo koje su posjećivali profesori i učenici Gospodarsko-šumarskoga učilišta iz Križevaca. Već su tada grofovi Erdödy rasprodavali zemlju (jedan ral po pet do deset forinti). Odlaskom Erdödyja iz Moslavine i dolaskom novih gospodara, imanje sve više osiromašuje i postaje zapuštenije. Usprkos novoposađenom parku (nakon 1945. godine), prilično dobro održavanim dvorcima i lijepom prirodnom okruženju - nekadašnji je vlastelinski sklop u velikoj mjeri lišen prepoznatljivosti i ambijentalne vrijednosti. Ponajviše je to zbog izgradnje novih bolničkih i pomoćnih zgrada, koje se nisu odviše prilagodile zatečenim vrijednostima vlastelinskoga sklopa, ali i zbog zapuštenosti i uništavanja prepoznatljivih tragova povijesnoga vlastelinskog posjeda. Novopodignuti je park bez zamisli i bez promišljenih vizura, tako da drveće krije od pogleda dvorice, a razotkriva nove, oku nimalo privlačne zgrade.

Obitelj Erdödy de Monyorókerék et Monoszló, koja u svom pridjevku prezimena nosi ime Moslavine (Monoszló), stoljećima je vezana ne samo za Moslavinu i druge posjede u Hrvatskoj nego je i dio hrvatske povijesti i politike. Od 16. do kraja 19. stoljeća članovi te obitelji sudionici su društvenoga života Hrvatske, obnašajući istaknute političke, vojne i vjerske časti. Ta je obitelj, prema rodoslovlju, dala sedam hrvatskih banova: Petra II. (ban 1557.-1567.), Tomu II. (ban 1584.-1595.), Sigismunda (ban 1627.-1639.), Nikolu I. (†1663.), Nikolu II. (banski namjesnik 1670.-1680., ban 1680.-1693.), Ivana III. (1724.-1789.) i Ivana Nepomuka II. (ban 1790.-1806.). Od 1607. godine, počevši od Tome II. pa do 1845., obitelj Erdödy dala je 17 velikih župana Varaždinske županije. Bila je to čast koju su grofovi Erdödy obnašali po nasljednom pravu, koje im je dodijelio kralj Rudolf II. za osobite zasluge te obitelji na vojnom planu, poglavito Petra. II i Tome II. U godinama velikih i pre-

sudnih bojeva s Turcima, osobito tijekom 16. stoljeća, Erdödyji su postali znani po svom junaštvu diljem Europe. Slavna pobjeda hrvatske vojske kod Siska 1593. s banom Tomom II. Erdödyjem na čelu, nad tada moćnom turskom vojnom silom - značila je prekretnicu u ratovima s Turcima. Turski su povjesničari nazivali tu godinu "godinom propasti", a to se uskoro i pokazalo točnim, jer su od tada Turci sve češće u ulozu branitelja, a mnogo rjeđe u ulozu napadača.

Erdödyji su podrijetlom mađarska obitelj, koja je u srednjem vijeku živjela u Županiji Szatmár (danas Szabolcs-Szatmár, na istoku Mađarske), na posjedu Erdöd, kojega je vlasnik bila obitelj Dragfy de Beltek. Sinovi Franje Bakoča (Bakocs; u Hrvat-

Aleksandar V. Erdödy na konju za krunidbe Franje Josipa I. u Budimpešti 1867. (ulje na platnu). Autor: Kis

skoj se udomaćio naziv Bakač, rjeđe Bakovac), seljaka kolara na posjedu Erdöd, dobili su 1459. godine plemstvo. Franjini sinovi Nikola I. i Toma I. uzdigli su obitelj Erdödy: Nikolin sin Petar I. praotac je hrvatske grane obitelji, a kardinal Toma I. Bakač stekao je brojne posjede koje je naslijedio Petar I. Plemstvo iz 1459. potvrdio je 1489. godine kralj Matija Korvin Tomi I. i njegovoj braći, a Petar I. dobiva 1511. godine naslov baruna. Od tada obitelj mijenja prezi-

me Bakocs u Erdödy kao sjećanje na posjed Erdöd, odakle su potekli. Nasljednu grofovsku titulu dobio je Petrov sin, ban Petar II. 11. listopada 1565. od kralja Maksimilijana II. Kralj Rudolf II. potvrdio je grofovsku titulu 26. veljače 1580. za Tomu II. i brata mu Petra III. Od Petra III. potječe hrvatska grana obitelji (poznata po vlastelinstvu Jastrebarsko), koja je izumrla 1703. godine. Od Krste, sina Tome II., potječe mađarska grana koja je naslijedila sva hrvatska imanja i neka od njih posjedovala sve do 1945. godine.

U 18. stoljeću obiteljska se loza grofova Erdödy ponovno dijeli u dvije grane: od Ladislava potječe starija, a od brata mu Ludovika mlađa loza. Ladislavova loza dijeli se u dvije grane: jedna je posve mađarska, koja posjeduje vlastelinstva Galgócz, Pöstyén, Vép, Szöllös i dr., te hrvatska grana, počevši od Antuna (1797.-1864.). Mlađa (Ludovikova) loza došla je s Karlom (1816.-1864.) ponovno u Hrvatsku, stekavši vlastelinstva Novi Marof, Jastrebarsko i Vidovec. Ladislavova loza obitelji grofova Erdödy očuvala je opstojnost do danas. Članovi stare i ugledne obitelji Erdödy žive danas u Njemačkoj, Austriji i Americi.

Obitelj Erdödy posjedovala je brojna vlastelinstva u Hrvatskoj. Njihov je broj bio osobito velik u 16. stoljeću, kada su bili vlasnici sljedećih većih imanja u Hrvatskoj: Cesargrad (Novi Dvori klanječki), Desinić, Dijanovec, Draganić, Dubrovčak, Gračenica, Jastrebarsko, Jelengrad, Karlovac, Kerestinec, Klanjec, Kravarsko, Kutina, Lipovec, Lukavec, Medvedgrad, Metlika, Moslavina, Oborovo, Okić, Plovdin, Rakovec, Samobor, Stubica, Stupnik, Trgovišće, Tuhelj, Varaždin (Stari grad), Vrbovec, Zelina i dr. Sredinom 18. stoljeća na imanjima grofova Erdödy bilo je više od 4000 seljačkih obitelji. Broj je imanja u 18. stoljeću povećan. Ladislav grof Erdödy dobio je od kralja Karla VI., a kraljica Marija Terezija potvrdila je 1742. godine imanja Be-

Dvorci i perivoji

la, Ivanec, Cerje i Jurketinec u Hrvatskom zagorju. Za svoje su posjede tada imali zajedničku upravu, odvojenu za imanja u Hrvatskoj od onih u Ugarskoj. Uprava za Hrvatsku nosila je naziv *Prefectura bonorum Croaticorum*.

Tijekom vremena posjedi su se prodavali, zamjenjivali i davali u miraz ženskim članovima obitelji, pa su se i smanjivali, ali oni najveći su ostajali. Na početku 19. stoljeća posjedovali su Erdödyji u Hrvatskoj ova vlastelinstva: Bajnske Dvore, Belu i

Cerje (do 1817. godine), Cesargrad, Glogovac, Ivanec (do 1817.), Jastrebarsko, Jurketinec (do 1817.), Kuzminac, Luku, Moslavinu, Negovec, Nove Dvore zaprešićke, Novi Marof, Oborovo, Štakorovec, Varaždin (Stari grad), Želin i dr. Neke od tih posjeda Erdödyji su zadržali i nakon propasti Austro-Ugarske Monarhije: Jastrebarsko do 1922., Novi Marof do 1923. i Stari grad Varaždin do 1924. godine. Erdödyji su posjedovali gradove Rothenburg, Körmend i Vörösvar. Obitelj grofova Erdödy

posjedovala je sve do 1945. godine nekoliko velikih imanja u Mađarskoj (Vép, Somlovár i dr.) i Slovačkoj (Galgócz kod Pištijana-Bathory), a u Austriji i danas posjeduje stari obiteljski dvorac Monyorókerék (Eberau), te dvorce Kohfidisch i Luising.

Mladen i Bojana Obad Šćitaroci

Preneseno iz knjige:
*Dvorci i perivoji Slavonije –
-od Zagreba do Iloka*

SADAŠNJE STANJE

Zapuštenost je opći dojam koji stječe posjetitelj kada se danas prošetata prostorom što ga zauzima neuropsihijatrijska bolnica *Dr. Ivan Barbot*, smješ-

atno više pridonijelo i zdravlju bolesnika. Ipak treba priznati da se u parku trava redovito podšišava, vjerojatno se njome koriste okolna seljačka

lovačkom dvorcu smješteni su pacijenti (neuroze i granična stanja) i pred njim je inače uvijek živo i veselo, a pacijenti ljubopitljivo ispituju svakog posjetitelja. Taj se dvorac ne doima zapušteno, ali kada se zna da je temeljito uređen uoči Drugoga svjetskog rata, onda se uviđa da mu malo više brige u održavanju zaista ne bi škodilo.

Najteža je situacija s najstarijim velikim dvorcem kojega je teško i uočiti jer je skriven iza velikih stabala. U njemu su smješteni teški i najteži psihijatrijski slučajevi, od koji se jedan dio zadržava ispred dvorca i u predvorju, a do onih koji su zaključani nismo ni pokušali doći iako smo povremeno čuli njihove krikove. S dvorca na mnogim dijelovima otpada žbuka, a čini se da ni prozorska stolarija nije u najboljem stanju. Nešto je bolja situacija s unutrašnjim dvorištem dvorca u kojem se redovito održava zelenilo i gdje su pročelja u nešto boljem stanju. Uprava izgleda nema dovoljno novca da bi redovito i temeljito održavala dvorce i prostor u kojem je smještena ova psihijatrijska bolnica. A to opet pokreće staru dilemu jesu li dvorci iz naše graditeljske baštine prikladni za zdravstvene ustanove i za smještaj oboljelih?

B. N.

Unutrašnje dvorište dvorca I.

tena u sva tri popovačka dvorca i u mnogim drugim uz njih izgrađenim građevinama. Mučnom dojmu pridonosi i ne odveć lijep park s brojnim bolesnicima koji šeću uokolo. Ovaj je veliki posjed očigledno dobro rješenje za smještaj jedne velike psihijatrijske bolnice, ali bi bolje održavanje dvorca i više brige o održavanju okoliša, posebno održavanju novih i zaista neprikladnih građevina, vjeroj-

domaćinstva, a i staze po brežuljkastom predjelu se redovito čiste od granja i lišća.

Od dvorca je u najboljem stanju srednji, koji je bio podignut kao sjedište posjeda i koji zapravo i nije promijenio svoju namjenu jer je u njemu smještena uprava bolnice. Pročelje tog dvorca je svježije oličeno i zgrada se očito dobro održava. U malom